

SZAKIRODALOM.

Novitzky N. László. *Egyesült erővel. A magyar könyvnyomdászok ötvenévi szakszervezeti tevékenységének története.* Ötvenévi fennállása alkalmából kiadja a «Magyarországi Könyvnyomdászok és Betüöntők Segélyző-Egyesülete. (Budapest, Világosság ny.) 4-r. 559 l. 3 tábla.

A Magyarországi Könyvnyomdászok és Betüöntők Segélyző-Egyesülete elhatározta, hogy ötvenéves fennállása alkalmából megírta az egyesület történetét. Novitzky N. László egyesületi ellenőr, akit a választmány a mű megírásával megbízott, nem szorítkozott kizárólag az egyesület mozgalmas történetére, hanem a hazai könyvnyomdászok szakszervezeti tevékenységének egész komplexumára kiterjeszkedett egy, megbízóitól előzetesen jóváhagyott, tervezet alapján.

A vaskos munka szerkezetileg meglehetősen kúsza, nyelvében sokszor pongyola és magyartalan, felfogásában kérkedően hazafiatlan és pártos, de a benne felhalmozott adatok gazdagságánál fogva mégis érdekes és érdemes dolgozat, mely ez iparág utolsó ötven esztendejének nem ugyan technikai fejlődését — az ilyen kérdések a modern «öntudatos» munkást általában alig izgatják — hanem gazdasági eredményeit rendkívül szemléletesen állítja elénk.

A pesti nyomdászok első bérmozgalma a szabadság megszületésével esik össze s az első felelős magyar minisztérium közvetítésével jött létre május 13-án az első nyomdász-árszabály. Az új árszabályt a vidéki munkások közül csak a pozsonyiak vívták ki maguknak. Ezen első, általában eredményesnek nevezhető mozgalom alkalmával került felszínre egy segélyző-egyesület eszméje is s a gondolat csakhamar testet öltött. 1848 június 1-én alakult meg a Pesti könyvnyomdászok viatikum-, beteg- és segélyző-egyesülete, amelybe csaknem valamennyi fővárosi nyomdász-segéd belépett s amelynek alapjához a nyomdák házi segélyző pénztárait is hozzácsatolták. Az egyesületet azonban 1853 tavaszán feloszlatta az önkényuralom s a közel harmadfélezer forintnyi

pénztári maradványt a befizetések arányában osztották szét a nyomdák között, amelyek újra megalakították házipénztáraikat.

Az elnyomatás éveiben a nyomdák száma és termelőképessége egyaránt megcsappant; 1855-ben Pesten mindössze 10 nyomda volt 29 géppel. Az alkalmazottak közt a tanoncok voltak a túlsúlyban — 3 segéd mellett 8—10 tanonc mindennapos dolog volt — ami a munkabérekre sem maradt hatás nélkül. 1861-ben kezd jobbra fordulni a nemzet sorsa s vele karöltve a nyomdaipar is újra föllendül. A munkások megragadják a kedvezőnek látszó alkalmat, július 22-én új árszabálytervezetet terjesztenek a mesterek elé s miután meghallgatásra nem találhatnak, a többség kilép a nyomdákból. Ámde kellő szervezethez s megfelelő tartaléktőke híján a sztrájkolók sorai már a kilépés napján erősen megritkultak s a vezetők csakhamar magukra maradtak. Egy részük alkalmaztatás híján kénytelen volt távozni, öten pedig egyesült erővel nyomdát nyitottak, mely azonban nem bizonyult életképesnek, noha az egykori sztrájkvezérek «mint főnökök megtagadták volt multjukat».

A szerencsétlen végű bérmozgalomnak egy eredménye mégis volt: a rokkantségélyző-pénztár megalapítása. Az alapszabályok 1862-ben készültek el s 1863. áprilisában nyertek helyhatósági megerősítést. Az új «pest-budai vándor és beteg könyvnyomdászokat segélyző egyesület» alapításakor 298 tagot számlált s mindjárt kezdetben annyira igénybe lett véve, hogy a résztvevő tagok heti illetékét 12 kr.-ról 24-re kellett emelni.

A segítő-egyesület mellett, bécsi mintára, 1865-ben megalakult a «könyvnyomtatók önképző egylete» is, de alapszabályait a helytartótanács nem hagyta jóvá, mivel több pont az anyagi érdekek megvédésére vonatkozott. Végül 1866. közepén megerősítést nyertek a felsőbb-ség kívánalmai szerint átdolgozott alapszabályok, noha az első pontban továbbra is bentmaradt az anyagi érdekek megóvására vonatkozó részlet. Az önképző egyletnek alapításakor 94 tagja volt, könyvtára pedig, hála a nyomdatulajdonosok adományainak, már csirájában meghaladta az 500 kötetet.

NOVITZKY művében bő teret juttat az önképzőkör működésének a jellemzésére, amely még módosított alapszabályaival is teljesen beigazolta a helytartótanács aggodalmát. Az önképzőkör ugyanis nem a tagok szellemi kiművelésére és szakképzésük előmozdítására, hanem az anyagi érdekek megvédésére helyezte a fősúlyt, «új szellemet varázsolt» a nyomdászok közé, kezdeményezte az 1868., 1870. és 1872. bérmozgalmakat s peticionált a szavazati és gyülekezeti jog érdekében. Ily irány-

zat mellett épen nem csoda, hogy a tervbe vett tanfolyamok közül több «résztvevők hiányában» nem volt megtartható s a «könyvnyomdászat kézikönyve» megírására vonatkozó határozatból sem lett semmi. Pedig ez utóbbi ugyan elkelt volna, hiszen az 1867-ben megjelent első nyomdász-zsebkönyv, a *Zsebleltár* csak úgy hemzseg a hibától, ami «az akkori nyomdászok képzettségét illusztrálja.» Az is különös színben tünteti fel az önképző egyeslet kulturális és szociális érzékét, hogy a nyomdásztanoncok ama kérését, hogy a tanfolyamokon és felolvasásokon ők is résztvehessenek, mereven elutasította.

1870-ben a nyomdai munkások mindkét szerve, az önképzőkör csakúgy, mint a segítőegyesület foglalkozni kezd működési területe kiterjesztésének gondolatával, a minisztérium azonban egyelőre még egy magyarországi nyomdász-szövetség létesítését is megakadályozta s a kerületi önképzőkörök alakítására vonatkozó határozatokat is megsemmisítette. Végre 1875-ben jóváhagyatott a «Budapesti könyvnyomdászok és betüöntők egyesleté»-nek alapszabálytervezete, mely három segélyző és egy önképző szakosztály felállítására nyújtott felhatalmazást s amely megengedte, hogy ne csak budapesti, hanem középmagyarországi vidéki városokban működő munkások is beléphessenek az egyesület kötelékébe. Ámde e megoldás sokaknak nem tetszett s az egyeslet hivatalos közlönye, a *Typographia* 1876-ban ismét megpendítette az országos egyesület gondolatát. Az eszme azonban egyelőre szélesebb körökben nem talált visszhangra s az egyesületi élet is ellanyhult, amiben szerző szerint része volt a magyarosítási mozgalomnak. A szövívők ez ügyben a «Budapesti nyomdászok társaskörének» tagjai voltak, akik követelni kezdték az addig kétnyelvű *Typographia* teljes megmagyarosítását, de e törekvésükben egyelőre kudarcot vallottak, amit a mű összeállítója bizonyos meglegedettséggel állapít meg, hosszan idézve egyik elvtársat, aki kikel a «nemzetiségi frázisok» ellen, amelyek «csak azokhoz méltók, akiknek a haza vagyont és rangot biztosít.» Utóbb mégis diadalmaskodott a nemzeti eszme, a *Typographia* 1885-ben, legalább nyelvében, teljesen magyarrá vált s a német szöveg a *Gutenberg* című melléklapba szorult.

Időközben tovább folyt az agitáció az országosítás érdekében s az 1885. évi kongresszus kizárólag ezzel a kérdéssel foglalkozott. A tanácskozás eredményeként megalakult a «Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők egyeslete», melynek alapszabályait 1887-ben hagyta jóvá a belügyminiszter. Az új egyesletbe az év végéig csupán 4 vidéki egyeslet

olvadt be, ezeket rövidebb-hosszabb időközökben a többi egyesület is követte s a legutolsónak a nagyszzebeni csatlakozott, 1907-ben.

Az egyesület új formájában is főleg az anyagi helyzet javításán fáradozott több-kevesebb sikerrel. Az 1885-ben kivitt új árszabály küzdelmei alatt egy állandó árszabálybizottság is létesült, amelynek legfőbb feladata volt az ellentállási pénztár gyűjtése és kezelése. Erre a célra a tagok keresetük egy 0/0-át voltak kötelesek befizetni. A bérmozgalmak az egyesületet a többség radikális törekvéseivel nem rokonszenvező kisebbséggel szemben bizonyos retorziókra ragadta, ami az egyesület kebelében megbontotta a békét s 1893-ban az egyesület felosztatására vezetett. A felosztatott egyesület azonban újra megalakult, lényegesen más alapszabályokkal, de ezeket csak 8 évi huza-vona után, 1901-ben sikerült jóváhagyatni. Az új alapszabály az egyesületből pusztá segélyező-egyesületet csinált s két, az agitációhoz kiváltképp fontos szervétől, az önképző osztálytól és a *Typographiától* egyiképp megfosztatott. Ezért a nyomdásziparosok egy külön «szakegyesület» alapításával kárpótlták magukat, amely szintén 1893-ban alakult meg, de amelynek alapszabályai csupán 1902-ben nyertek megerősítést. E tisztára agitáló egyesület sikerét mi sem bizonyítja jobban, mint a tagszám gyors emelkedése. Míg 1896-ban a tagok száma 100 volt, a bevétel pedig 1400·18 K, addig 1911-ben 9,588 tag tartozott kötelékébe, bevétele pedig 87,125·86 K-ra rugott. Az egyesület 16 év alatt 584,826·45 K-t adott ki; a kiadások 17⁰/₀-a a munkanélküliek segélyezésére, 32⁰/₀-a jogvédelemre és szaktanácsai illetékre ment el, míg 10⁰/₀-ot könyvtárra és önképzésre költöttek.

A segítő-egyesület újjászervezett alakjában szintén szépen gyarapodik. 1906/7-ben építette fel 939,000 K költséggel az egyesületi helyiségeket is magában foglaló bérpalotáját, 1911-ben pedig Abbáziában 300,000 K költséggel üdülőházat létesített. Az egyesület tiszta vagyona 1911 december 31-én 982,190·41 K volt; ez utolsó évben a bevételek 678,481·16 K-t, a kiadások pedig 591,904·51 K-t tettek s a szakmabeliek 93·42⁰/₀-a tartozott kötelékébe (1902-ben csupán 31·18⁰/₀). 1911-ben 2420 tag 229,085·76 K segélyben részesült. A betegek havi átlaga 201 volt. A betegségek közt a tüdővész dominál: 3511 eset közül 1161 esettel. Beteg volt a tagok 34·04⁰/₀-a; az elhaltak átlagos életkora 36 év, ami a tuberkulózisban elhunytak nagy számával (az összes halálozások 51·9⁰/₀-a) magyarázható. Munkanélküli segélyezésben 1035 egyén részesült, özvegyi végkielégítésben 29 egyén, árva-

segélyben pedig 162 gyermek. Végül a rokkantak száma 178 volt, akik 8544 K-val terhelték meg az évi költségvetést.

A nyomdászok szervezettsége anyagi helyzetük javítására hathatósan befolyt: a létminimum egyre emelkedik s a munkaidő folyton rövidül. Míg egy félszázad előtt 10 óra volt a rendes munkaidő, az 1910-ben 8 évre kötött szerződés a munkaidőt $8\frac{3}{4}$, majd $8\frac{1}{2}$ órára csökkenti. Azt hihetnők, hogy az ekként javult gazdasági viszonyokkal párhuzamosan fejlődött a munkásoknak mesterségük iránt való szeretete. Sajnos azonban, ez épen nem áll. E tekintetben jellemző a nyomdászok Szakköre által 1901-ben megindított tanfolyam siralmas kudarca. Az első előadáson ugyan 112 hallgató vett részt, de a berekesztésig a hallgatók száma — 37-re apadt! Az 1902. évi tanfolyam már csak 40 hallgatóval indult meg s később érdeklődés hiányában teljesen beszünt. A szakkör mindazonáltal később is tartott kurzusokat, melyeket az állam pénzzel segélyezett. Majd 1909-ben CZAKÓ Elemér a m. kir. iparművészeti iskola keretében létesített felsőbb szaktanfolyamot, melynek 10 grafikus és 20 nyomdász-hallgatója volt, de 2 évi fennállás után ez is megszűnt. Ime ezek oly adatok, melyek komoly aggodalommal tölthetik el mindazokat, akik a nyomdászatban nemcsak ipart, de művészetet is keresnek s akik kicsinyes nacionalizmusból azt szeretnék, hogy nyomdászaink ne csak díjazás, hanem a végzett munka tekintetében is az első sorba kerüljenek.

Reméljük, hogy a következő félszázad története ily irányban is sok feljegyzésre érdemes momentummal fog szolgálni krónikásának.

GYALUS ISTVÁN.

Monographien des Buchgewerbes. Bd. 1—9. Leipzig 1908—1913. Verlag des deutschen Buchgewerbevereins. 16-r. 116; 84, 30; 52; 99; 112, 2 mell., 104, 1 mell.; 104, 111; 65, 1, 22; 58; 96 l. Egy-egy füzet ára —.60 — 1.50 M.

A német könyvipari testület kiadásában megjelent ez a zsebalakú vállalat elsősorban a könyvnyomtatással iparszerűen foglalkozók tájékoztatására van szánva, de a könyv multjával és jelenével szakszerűen foglalkozó könyvtárosok, sőt általában a nagyközönség is élvezettel és haszonnal forgathatja e füzeteket. Az eddigi kötetek a következő kérdéseket tárgyalják: 1. August KIRCHMANN, a torontói egyetem ny. r. tanára, arról az elsősorban Németországban időszerű és sokat vitatott kérdésről